

Bratthuset

Sägenskyld uppsatt på platsen.

Påskdagsnatten

I Berg i Gällared fanns en grann tös, som tjänade piga. Hon var född i Småland, vilket inte gjorde henne sämre. När Bartel Bengtsson år 1826 övertog torpet Bratthuset, föreslog hans böneman Christian på Svinåsen (Skogen), att de borde göra ett besök i grannsocknen.

Frieriet bejakades och Johanna flyttade till Bratthuset. Som husmor här blev hon snart känd som en mycket duktig kvinna. Hon tjänstgjorde som jordemor för både folk och få och hon besatt också något av dåtidens magiska läkekonst. Det har sagts att hon bland annat kunde bota engelska sjukan, som var vanlig på den tiden.

Två mammor i grannbyn till Bratthuset hade var sin pojk, som de trodde hade fått sjukdomen och de beslöt gemensamt be Johanna om hjälp. Johanna lovade att hjälpa dem och de fick sina förhållningsregler. De skulle träffas före solens uppgång på påskdagsmorgon vid bron över bäcken, som rinner från Brattagölen till Furusjön. Gölen med bäcken och bron ligger bara ett stenkast från Bratthuset.

Med lite fantasi kan man än i dag känna något av den mystik som denna påskdagsnatt vilade över bygden. Nog kan man tänka sig hur dimman låg vit och hur älvorna dansade över ängsgräset. Så kommer Johanna med sin svarta trefotagryta, vandrande ner från tunet mot bron och bäcken, vars vatten rinner mot norr – ett av villkoren för att trolldomen skulle lyckas.

Det har berättats att hon gjorde upp eld mitt på bron av ett gammalt nerrivet skatbo. Grytan sattes över elden, och i den lagade hon en gröt av hemliga ingredienser, som barnen skulle äta.

Mammorna kom vandrande med sina barn i den ännu skumma vårnatten, ständigt förmanande dem att vara tysta. För tyst skulle det vara under den magiska akten. Men ack! En av pojkarna glömde sitt löfte och när han fick se elden utropade han "Måmma, saij håre dä bränner!" Och så var förtrollningen bruten och all helbrägdagörelse förbi för den gången. Men av de schiverbehäftade pojkarna blev det ändå starka karlar, och det var kanske inte så farligt med deras sjukdom.

Alice Ljungström, Hallandsbygd 1976–1977

Bot för vätta

Vätta (uttal: både váta och væta) var en slags sjukdom. Det var kvinnor, som fick vätta, såna kvinnor som voro hedna (hàina). Det var såna, som hade fått barn men inte "gått i kyrke" än. Om en heden kvinna, sedan hon blev så pass, att hon orkade med det, själv gick och hämtade vatten i en källa eller annars "gick när" vatten ute, så kunde det lätt hända, att hon fick vätta.

Men det fanns en käring, som kunde bota för vätta. Hon kalltes Brattesa, för hon bodde på Brattatorpet. Brattesa tog då den kvinnan som hade vätta med sig till den källa, där kvinnor hade hämtat vattnet, och där bad då Brattesa så vackert att "få igen det, som kvinnan hade tapat dar". "Se, ho hade la släppt blo, kan veta." Och sen blev kvinnan bra.

Ibland använde Brattesa nåt slags botemedel också. Det kallades "levande vätta".

Berättat av Olander Olsson, Dungen, född 1843 i Rya, Krogsred

Upptecknat av Joh Kalén år 1928

Han i vattnet (han i vánet)

Det var näcken. Kreaturen kunde få honom i sig, när de drucko, och så blevo de sjuka på det viset att de svällde upp och blevo stinna. Det kunde bli döden.

Nej, människor fingo aldrig "han i vannet".¹

Brattesa brukade bota sådana kreatur, som hade fått "han i vannet". Hon blåste djuret i det ena örat tre gånger, och för var gång sa hon: "Ja ska bota dek för näcken."

Men det var inte alltid det hjälpte. Då grep hon till ett annat medel, som aldrig slog fel, åtminstone efter vad hon själv sade. Då skulle hon vara ensam i lagårn med det sjuka djuret, och hon talte egentligen aldrig om, vad hon då tog sig för. Men det fanns ju springor i väggarna på gamla lagårdshus. När Brattesa hade väl stängt dörren efter sig, klädde hon av sig spritt naken och gick sedan och ställde sig och visade sig naken för djuret. Då skydde näcken och lämnade djuret, och sen blev detta friskt.

(Enligt meddelarens uppfattning skulle således näcken drivits på flykten vid åsynen av den nakna kvinnan. Det synes dock antagligen, att förhållandet har av folket – åtminstone ursprungligen – uppfattats tvärtom. Näcken har ju såsom ett utmärkande drag just lystnaden efter kvinnoumgänge. Han kunde inte motstå anblicken av den nakna kvinnokroppen. Han lämnade "besatta" kreaturet för att få tillfredsställa sin lystnad efter älskog. J.K.)

¹ Jfr. dock Kalén, Halländska folkminnen, s. 222 från närgränsande sn.

Berättat av Alfred Larsson, Vessigebro, född år 1861 i Krogsred

Upptecknat av Joh Kalén 1928

Mjölkhare

Det var allmän tro, att det fanns käringar, som hade mjölkhare. Vår gårdkvinna hemma i Forshult var nog lite vidskeplig, och hon trodde alltibland, när det blev lite mjölk, att korna voro tjuvmjölkkade av någon mjölkhare.

Då skulle korna rökas med dyvelsträck och vitlök, och så skulle någon klok käring dit och läsa över korna. Det var då oftast Brattesa¹, som fick sköta det.

Mjölkharen gjordes av stickor och solv.

¹ Se kloka.

Berättat av Alfred Larsson, Vessigebro, född år 1861 i Krogsred

Upptecknat av Joh Kalén 1928

Vattenväsen

På Yttra Givhults mark ligger en liten sjö, som heter Brattagöl. I den finns det trollfisk eller vad det är för rackaretyg. Det var en, som var där och metade. Han fick napp, stornapp. Han halade och drog, och när han till sist fick upp det, som hade nappat, så såg det ut som ett förskräckligt stort, flått kalvhuvud. Karlstackarn släppte metet och sprang.

Berättat av Alfred Larsson, Vessigebro, född 1861 i Krogsred

Upptecknat av Joh Kalén år 1928